

Πελοποννησιακά Γράμματα

**ΤΟΜΟΣ 4
2019-2020**

2 ΣΠΑΡΤΗ. Γενική Ἐπιψη. Ὁ Μυστράς εἰς τὸ βάθος
SPARTI. General view. Mystras on the further

Φωτό-Γεωργιόδη - Σπάρτη

ΣΠΑΡΤΗ: ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
SPARTI. CONSTANTINE PALAIOLOGUS AVENUE

ΕΚΔΟΣΙΣ Ι. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΠΑΡΤΗ

Ἡ Σπάρτη σὲ παλαιότερες εποχές

Πελοποννησιακά ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Περιοδική έκδοση
Όργανο τοῦ Ὁμίλου Πελοποννησιακῶν Μελετῶν

ΤΟΜΟΣ 4
2019-2020

Πελοποννησιακά Γράμματα

Περιοδική έκδοση

Όργανο του Όμιλου Πελοποννησιακών Μελετών

Διεύθυνση: Τ.Θ. 40103, Αγία Βαρβάρα 12310

Τηλέφ.: 210 5613643, 6934167113

Email: joas@otenet.gr

<http://peloponnisiaka.wordpress.com/>

Διευθυντής σύνταξης:

Αθανάσιος Θ. Φωτόπουλος, πρ. Καθηγητής Νεότε. Έλλ. Ιστορίας Πανεπ. Πατρών

Συντακτική επιτροπή:

- **Νίκος Αναστασόπουλος**, Έπικ. Καθηγ. Νεότε. Έλλ. Ιστορίας Πανεπ. Ίωαννίνων
- **Π. Γιαννόπουλος**, Όμότιμος καθηγητής του Université Catholique de Louvain
- **Κωνσταντίνος Γκότσης**, δρ. Ιστορίας
- **Ί. Γ. Δελλής**, Όμότιμος καθηγητής Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών
- **Χρυσάνθος Κανελλόπουλος**, Έπικ. Καθ. Κλασσικής Αρχαιολογίας, Παν. Αθηνών
- **Γεώργιος Κ. Λιακόπουλος**, Ph.D., Ιστορικός - Όθωμανολόγος, Max Planck Institute for the Science of Human History
- **Γιώργος Νικολάου**, Αναπληρωτής Καθηγητής Νεότερης Έλληνικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Ίωαννίνων
- **Σοφία Πατούρα**, Διευθύντρια Έρευνών, Ίνστιτούτο Ιστορικών Έρευνών/EIE
- **Άργύρης Π. Π. Πετρονότης**, Αρχιτέκτων
- **Θεοδόσης Πυλαρινός**, Όμότιμος καθηγητής Νεοελλ. Φιλολογ. Ίονίου Παν/μίου
- **Σωτήριος Γ. Ραπτόπουλος**, Αρχαιολόγος
- **Κώστας Τσιγκάκης**, Ιστορικός-Έρευνητής Ίνστιτούτου Ιστορικών Έρευνών/EIE

- Εικόνα έξωφύλλου: *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*. Έλαιογραφία του Διονύσιου Τόου (1861).

- Άνάτυπα δέν γίνονται και άντίτυπα τιμής ένεκεν δέν δίδονται. Δέν ~~ή~~ ή καθ' οιονδήποτε τρόπο άνατύπωση ή άναδημοσίευση κειμένων χωρίς την άδεια του έκδότη.

- Στα *Πελοποννησιακά Γράμματα* δημοσιεύονται κείμενα στή δημοτική ή ή καθαρεύουσα σέ μονοτονική ή πολυτονική μορφή, κατά δήλωση των συγγρα- φέων τους.

Πληροφορίες: Έκδόσεις *Αναζήτηση*, όδός Γκοτσίνα 9, Πύργος Ήλειας 27131.

Τηλέφ. 26210 31659

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παναγιώτη Α. Γιαννόπουλου , Μία υπόθεση κλοπής στη βυζαντινή Κόρινθο του Ι΄ αιώνα	1-8
Νικολάου Α. Ε. Καλοσπύρου , Τò ζήτημα τῆς πλατωνικῆς καταγωγῆς τῶν <i>Νόμων</i> τοῦ Πλήθωνος: Μιά ἀναψηλάφηση	9-40
Κωνσταντίνου Σ. Σχοινοχωρίτη , Μια «ἀόρατη» μυκηναϊκὴ πολιτεία στο Ζευγολατεῖο Κορινθίας. Οἱ κορινθιακὲς Ὀρνεαὶ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Ὀμήρου (;)	41-52
Αθανασίου Θ. Φωτοπούλου , Παρατηρήσεις στα <i>Απομνημονεύματα</i> τοῦ Φωτάκου	53-63
Βασίλη Π. Ματσινόπουλου , Για τὸν Αθανάσιο Γρηγοριάδη καὶ τὴν «Ἱστορία» τοῦ. Ποιος ὁ πραγματικὸς συγγραφέας τῶν <i>Ἱστορικῶν ἀληθειῶν</i> » καὶ ποια ἡ ἀξία καὶ ἀξιοπιστία τοῦ ἔργου τοῦ	64-70
Κωνσταντίνου Α. Παπαμεντζελόπουλου , Ἡ Μονὴ Ἁγίας Τριάδας Ἀκράτας στὴ Μητρόπολη Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας	71-151
Δημήτρη Μιχαλόπουλου , Γενεαλογία Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου	152-156
Σοφίας Μπελόκα , Ὁψεις τῆς ιστορικῆς ἐξέλιξης τοῦ δήμου καὶ τῆς πόλης τῆς Μεθώνης κατὰ τὸν 19 ^ο αἰῶνα (1835-1867)	157-166
Ἰωάννου Π. Μπουγῆ , Στοιχεῖα πρὸς τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Μεσσηνίων κατὰ τὰ ἔτη 1863-1888 μέσα ἀπὸ ἀνέκδοτα ἐγγραφα (ἐπιτίμια)	167-194
Προκόπη Η. Μανωλάκου , Ἰάκωβος Παν. Βαχαβιόλος, Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Υπουργείου Παιδείας (1928-1930)	195-210
Χρήστου Γ. Κωνσταντινόπουλου , Το τραγούδι τοῦ Γιαννάκη Καραλή	211-214
Αγγελικῆς Κομπογόλη , Ὁ συμβολισμὸς τῶν χρωμάτων σε κοσμογονικὲς παραδόσεις τῆς Ἄνω Μεσσηνίας	215-224
Κωνσταντίνας Ταμπάκη , Το ὑπὸ δημιουργία μουσεῖο τοῦ Κέντρου Μνήμης καὶ Πολιτισμοῦ Καρυῶν Λακωνίας. Σύνταξη μουσειολογικῆς μελέτης καὶ προτάσεις ἀνάδειξής τοῦ	225-299
ΑΡΧΕΙΟ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1941-1949	300-471
1. Γεωργίου Ζάρα , Απομνημονεύματα τῆς Κατοχῆς καὶ τοῦ Συμμοριτοπολέμου (Μέρος Γ΄)	300-416
2. Κωνσταντίνου Μπέλη , Το αὐτόγραφο ἀπομνημόνευμα τοῦ Διονυσίου Πετράκου ἀπὸ τὸ Βασιλίτσι Κορώνης	417-456
3. Σπυρίδωνα Α. Θεοδωρόπουλου , Το ολοκαύτωμα τῶν Καλαβρύτων. Ἀντίποινα (για τὴν ἐκτέλεση τῶν Γερμανῶν αἰχμαλώτων), ἢ προσχεδιασμένο ἐγκλημα; (Ἀντίλογος στα γραφόμενα για τὸ ζήτημα αὐτὸ στο βιβλίο τοῦ Β. Λάζαρη, « <i>Ἡ Ἀχαΐα στὴν Κατοχὴ 1941-1944</i> »)	457-471

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ: Νικόλαος Μουτσόπουλος 1927-2019.....	472-486
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΙ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ: Ματθαίος Ανδρεάδης (1938-2013).....	487-491
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ – ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	492-525
1. Ένας δάσκαλος θυμάται. Ο Γεώργιος Μπόνος από την Τραπεζοντή Λακωνίας.....	492-514
2. Αναστασίας Ευσταθίου, Βιογραφικό σε α΄ πρόσωπο	515-525
ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ (υπό Αθανασίου Θ. Φωτοπούλου και Ανδρέα Φουσκαρίνη)	526-532
1. Μίτσα Περωτή.....	526-527
2. Γύρω από την καταγωγή του Δημητρίου Ι. Καλογερόπουλου (1868-1954).....	527-528
3. Ο Πύργιος λογοτέχνης Ευστάθιος Χρονόπουλος	529
4. Μερικά σχολαστικά περί Νίκου Καχτίση, και όχι μόνο, με αφορμή το μικρό αφιέρωμα του περιοδικού «Αντί»	530-532
ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ (από την εφημ. «Σπαρτιατικά Νέα»), 1933, 1934	533-535
ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ.....	536-589
ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ	590-611
ΕΙΚΟΝΕΣ (εκτός κειμένου): 1) Σπάρτη, γενική άποψις, σ. 2. 2) Σπάρτη, Λεωφόρος Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, σ. 2.	

Αργυρό νόμισμα της Αχαϊκής Συμπολιτείας

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Όπως είναι πιά γνωστό, οι Κομνηνοί, ή οικογένεια που τόσο σπουδαίο ρόλο είχε στις ύστερες φάσεις της Μεσαιωνικής μας Ιστορίας, κατάγονταν από τη Θράκη¹. άφóτου όμως κατάφεραν νά άποκτήσουν μεγάλη κτηματική περιουσία στην Παφλαγονία, έρριξαν στη λήθη την εύρωπαϊκή τους καταγωγή, άφομοιώθηκαν στο περιβάλλον του νέου τους τόπου και προβλήθηκαν ως χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι τής μικρασιατικής άριστοκρατίας². Έμβληματικά τους χρώματα ήταν τó πορφυρό και τó βυσσινύ³³. και άπό τότε που γόνος τους άνέβηκε, τó 1081, στón θρόνο τής Κωνσταντινούπολης, ή όλη τους παρουσία καθοριστικώς σφράγισε την ιστορική εξέλιξη τής Αύτοκρατορίας του Έλληνικοϋ Έθνους.

Ός γνωστόν, μετά την κατά τó έτος 1204 άπό Λατίνους άλωση τής Κωνσταντινούπολης, Κομνηνοί ίδρυσαν την Αύτοκρατορία τής Τραπεζούντος, ή όποία έκτεινόταν στην παράλια ζώνη τής βόρειας Μικράς Άσίας άπό την Τρίπολη έως και λίγο άνατολικότερα άπό την Τραπεζούντα⁴. Η έν λόγω έδαφική έκταση ήταν μικρή - και συνακολούθως ό πληθυσμός δέν ξεπερνούσε τις 150.000 ψυχές⁵. Η πρωτεύουσα όμως τής μικροσκοπικής αύτοκρατορίας παρέμενε έμπορικό κέντρο μεγάλης σημασίας, δεδομένου ότι εκεί κατέληγε ό δρόμος μέσω του όποίου βαρύτιμα άγαθά τής Άπω Άνατολής διοχετεύονταν στην Εύρώπη⁶.

Η Αύτοκρατορία τής Τραπεζούντος καταλύθηκε λίγο μετά την άλωση τής Πόλης άπό τους Όθωμανούς - συγκεκριμένα τó 1461⁷. και σύμφωνα με όσα σήμερα είναι γνωστά, ό Οίκος τών Μεγάλων Κομνηνών, που επί διακόσια πενήντα και περισσότερα χρόνια είχε ήγεμονεύσει στón Πόντο, τελικώς έξοντώθηκε άπό τόν παδισάχ τών Όθωμανών Μωάμεθ Β΄ τόν Πορθητή⁸. Τó έτος 1463 πράγματι, άκόμη και τώρα θεωρείται ως τó χρονικό *nec plus ultra* τής ιστορικής διαδρομής αυτού του Χρυσαιγοϋς και Μουσομελιρρϋτου

---

¹ Κωνσταντίνου Βάρζου, *Η γενεαλογία τών Κομνηνών*, τόμ. Α΄ (Θεσσαλονίκη: «Κέντρον Βυζαντινών Έρευνών», 1984), σ. 25.

² Αυτόθι, σ. 26.

³ Αυτόθι, σ. 27.

⁴ Όδ. Λαμψίδη, «Η Τουρκοκρατία στón Μικρασιατικό Πόντο», *Άρχεϊον Πόντου* (Άθήνα), τόμ. 33^{ος} (1975-1976), σ. 120.

⁵ Αυτόθι.

⁶ Αυτόθι.

⁷ Αυτόθι, σ. 144.

⁸ Αυτόθι, σσ. 147-149.

έλληνικοῦ γένους?
Εἶναι ὁμως ἔτσι;

* * *

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Γέρος μας τοῦ Μοριᾶ, θαύμαζε τόσο πολὺ τὸν Μέγα Ναπολέοντα, ὥστε τὸν ἀποκαλοῦσε: Ὁ θεὸς τοῦ πολέμου¹⁰. Καὶ ὁ θαυμασμὸς αὐτὸς μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ καὶ ἀπότοκος παλαιᾶς παράδοσης,

... πού σώζεται εἰς τὸ Νησί τῆς Κόρσικας, ὅτι οἱ Καλιμέριδες κρατιοῦνται ἀπὸ γένος Ἑλληνικό, ἀπὸ τὰ Βάτικα¹¹ τῆς Μάνης¹².

Ἔτσι εἶναι τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα «Βοναπάρτης» συνιστᾶ κατὰ γράμμα στὰ ἑλληνικὰ ἀπόδοση τοῦ γαλλικοῦ «Bonaparte», τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ «Buonaparte» πού σημαίνει ἀκριβῶς: «Καλόμερος». Καὶ ἐπειδὴ ἡ ὅλη ἱστορία εἶναι -ἀδρομερῶς ἔστω- γνωστὴ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, καιρὸς εἶναι νὰ κοινοποιηθῆ καὶ ἀνά τὴ δική μας χώρα, τὴν Ἑλλάδα.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Δαβίδ Β΄, τελευταίου αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος, ὁ Γεώργιος-Νικηφόρος, σώθηκε καὶ μετὰ ἀπὸ περιπετειώδη περιπλάνηση σὲ χῶρες τῆς Ἀσίας, βρέθηκε τὸ 1476 στὴ Μάνη, ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκε. Ἡ καταγωγή του ἦταν γνωστὴ· ἔτσι οἱ Μανιάτες τὸν ἀναγνώρισαν ὡς *πρωτόγερον*, δηλαδὴ κληρονομικὸ ἄρχοντά τους καὶ τοῦ παραχώρησαν ἐξουσία περίπου δικτατορικῆ¹³. Ὁ ἐγγονός του, Στέφανος, κέρδισε «μιὰ ἡρωικὴ νίκη» κατὰ τῶν Τούρκων¹⁴ - με ἀποτελεσμα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του νὰ ὀνομαστοῦν, σύμφωνα ὄχι με τὸ αὐστηρῶς μανιάτικο ἔθος ἀλλὰ με ἐκεῖνο τὸ γενικότερο τῆς Πελοποννήσου¹⁵, «Στεφανόπουλοι»¹⁶.

⁹ Ὡς πρὸς τοὺς ἐγκωμιαστικούς χαρακτηρισμούς τοῦ Οἴκου τῶν Κομνηνῶν, βλ. Κ. Βάρζου, *Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν*, τόμ. Α΄, σ. 29.

¹⁰ Θεόδωρος Κ. Κολοκοτρώνης, *Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἕως τὰ 1836*. Εἰσαγωγή-εὑρετήριο-ἐπιμέλεια Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου (Ἀθήνα: «Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν», 1981), σ. 282.

¹¹ Πρόκειται γιὰ τὴ σημερινὴ Νεάπολη τῆς Λακωνίας, ἀλλὰ κατὰ πᾶσα πιθανότητα εἶναι λάθος. Ἔδρα τῶν Κομνηνῶν τῆς Μάνης ἦταν τὸ Βοῖτυλο. (Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, *Μάνη. Μετάφραση Τζαννῆ Τζαννετάκη* [Ἀθήνα: «Κέδρος», 1973]), σ. 153.)

¹² Θεόδωρος Κ. Κολοκοτρώνης, *Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς...*, σ. η΄.

¹³ *Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès ou Souvenirs historiques sur Napoléon*, τόμ. Α΄ (Παρίσι: L. Mame, 1835²), σ. 22· πρβλ. Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, *Μάνη. Μετάφραση Τζαννῆ Τζαννετάκη* (Ἀθήνα: «Κέδρος», 1973), σ. 153.

¹⁴ Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, *Μάνη*, σ. 153.

¹⁵ Παραμένει μέχρι σήμερα γνωστὸ τὸ περίφημο δίστιχο: *Τὰ εἰς - ἕας καὶ εἰς - ἄκος εἶναι βέρος Μανιατάκος/τὰ εἰς - ὀπουλος καὶ - ποῦλος εἶναι μπάσταρδος καὶ μούλος*.

¹⁶ Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, *Μάνη*, σ. 153.

καί αὐτὸ δείχνει πῶς, παρὰ τὸν σεβασμὸ μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Μανιάτες περιέβαλλαν τοὺς ἀπογόνους τῶν Κομνηνῶν, δὲν ἔπαυαν νὰ τοὺς θεωροῦν ὡς ἐπὶ γλυδὲς. Ἐνῶ ὅμως πρωτόγερος ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος, δέκατος ἀπόγονος/διάδοχος τοῦ πρώτου ἐν Μάνη Κομνηνοῦ¹⁷, ἡ ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀνέγερση, ἀκριβῶς στὶς οἰονεὶ πύλες τῆς Μάνης, τοῦ φρούριου τῆς Κελεφᾶς καὶ -κυρίως!- ὁ ἐναντίον τῆς οἰκογένειάς του φθόνος τῶν ἄλλων μεγάλων οἰκογενειῶν τῆς Μάνης, ὤθησαν τοὺς Κομνηνοὺς/Στεφανόπουλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους τους, ἐφτακόσιες τριάντα ψυχὲς συνολικῶς, σὲ νέα μετανάστευση, στὴν Ἰταλία αὐτὴν τῆ φορά καὶ συγκεκριμένα στὴν Κορσική. Ἔχει σημασία ὅμως τὸ ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Βοΐτυλου, Στεφανόπουλος/Κομνηνός καὶ αὐτός, ἐπιχείρησε νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀναχώρηση τῆς οἰκογένειάς του «ἀπὸ τὰ ἅγια χῶματα τῆς Ἑλλάδας»¹⁸. καὶ ὅταν κατάλαβε τὴ ματαιότητά τῆς προσπάθειάς του, ἔρριξε τὴν κατάρα του σὲ αὐτοὺς ποὺ ἔφευγαν. Ἀπὸ τότε ὅλοι οἱ Στεφανόπουλοι/Κομνηνοὶ ἀποδίδουν τίς κατὰ καιροὺς μικρὲς καὶ μεγάλες κακοτυχίες τους στοῦ ἀνάθεμα τοῦ Ἀρχιερέα τους...¹⁹

Ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὰ «ἅγια χῶματα» ἔγινε στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1675²⁰. καὶ τελικὸς προορισμὸς τοῦ δραματικοῦ ταξιδιοῦ ὑπῆρξε ἡ Παομία (Paomia) καὶ τὰ γειτονικὰ μέρη, Salogna καὶ Reviuda, στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Κορσικῆς²¹, ὅπου ἔφτασαν τὴν ἀνοιξη τοῦ 1676. Τὸ νησί ἦταν τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς Γένουας - καὶ οἱ Μανιάτες ἄποικοι ἀποδείχτηκαν πολύτιμοι σύμμαχοι τῶν Γενουατῶν²², ὅποτε οἱ Κορσικανοὶ ξεσηκώνονταν ἐνάντια στοὺς κυριάρχους τους²³. Ἐπικεφαλῆς τῶν νεήλυδων ἦταν -ἐξυπακούεται- γόνος τῶν Κομνηνῶν/Στεφανόπουλων, στὸν ὁποῖο ἡ Δημοκρατία τῆς Γένοβας εἶχε παραχωρήσει ἀρχηγικὲς ἐξουσίες στὴν εὐρύτερη περιοχὴ ἐγκατάστασης τῶν νεήλυδων καθὼς καὶ τὰ συνακόλουθα διακριτικὰ²⁴. Τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ αὐτὰ ἦταν νὰ φέρουν μόνοι οἱ τῆς οἰκογένειας τὰ ἐμβληματικὰ χῶματα τοῦ Οἴκου τους, δηλαδὴ τὸ πορφυρὸ καὶ τὸ βυσσινύ²⁵, ἐλαφρῶς μεταλλαγμένα τῶρα σὲ βαθυκόκκινο καὶ μενεξεδύ²⁶.

¹⁷ Σύμφωνα μὲ ἄλλη ἐκδοχή, ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας λεγόταν τότε Γεώργιος. (Αὐτόθι, σ. 154.)

¹⁸ Αὐτόθι, σ. 154.

¹⁹ Αὐτόθι.

²⁰ Αὐτόθι. *Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès...*, τόμ. Α', σ. 22.

²¹ *Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès...*, τόμ. Α', σ. 22. Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, Μάνη, σ. 154. πρβλ. Robert Colonna d'Istria, *Histoire de la Corse* (Παρίσι: Éditions France-Empire, 1995), σ. 247.

²² Ἰδίως κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐξέγερση τοῦ 1729. (Robert Colonna d'Istria, *Histoire de la Corse*, σ. 247. *Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès...*, τόμ. Α', σ. 23.)

²³ Λεπτομέρειες: Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, Μάνη, σσ. 156-158.

²⁴ *Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès...*, τόμ. Α', σ. 22.

²⁵ Κ. Βάρζου, *Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν*, τόμ. Α', σ. 27.

²⁶ *Mémoires de Madame la duchesse d'Abrantès...*, τόμ. Α', σ. 22.

Οι αίματηρές διαμάχες όμως των Μανιατών με τους γηγενείς ανάγκασαν τους πρώτους να αναζητήσουν εγκατάσταση ασφαλέστερη, σε άστικό κέντρο τώρα πιά, συγκεκριμένα στο Αιάκειο (Ajaccio)²⁷, πόλη που ἔλκει τὴν ὄνομασία της ἀπὸ τὸν Αἴαντα τῆς Ἰλιάδος²⁸. Καὶ ὅταν ἡ Κορσικὴ πέρασε ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς Γένουας σὲ ἐκείνη τῆς Γαλλίας, οἱ μὲν ἀγροτικῶν ἔξεων καὶ τάσεων Μανιάτες ἐγκαταστάθηκαν στὸ χωριὸ Καργκέζη (Cargèse)²⁹, ἐνῶ ὁ πυρήνας τοῦ Οἴκου τῶν Κομνηνῶν παρέμεινε στὸ Αἰάκειο.

Στὸ μεταξύ, εἶχαν συμβῆ οἱ σύμφωνα μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἔθος ἀλλαγῆς ὀνομάτων. Ὅλοι -ἢ περίπου- ἀπὸ τοὺς Μανιάτες ποὺ εἶχαν ἀκολουθήσει τοὺς Κομνηνοὺς/Στεφανόπουλους στὴν ἐκούσια ἐξορία τους ὀνομάστηκαν καὶ αὐτοὶ «Στεφανόπουλοι»³⁰. Οἱ οἰονεὶ αὐθεντικοὶ Στεφανόπουλοι ὅμως, ποὺ παρέμειναν στὸ Αἰάκειο, ἐπέλεξαν τὸ ἐμβληματικῆς σημασίας ὄνομα «Καλόμερος» (>Buonaparte>Bonaparte), προφανῶς γιὰ νὰ ὑπενθυμίζουν στὸν ἑαυτὸ τους καὶ σὲ ἄλλους, πολὺ δικούς τους, τὴν καταγωγή τους ἀπὸ τὰ «ἅγια μέρη τῶν Ἑλλήνων».

Ὁ πατέρας τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα, Κάρολος-Μαρία Βοναπάρτης (Charles-Marie Bonaparte), Καθολικὸς πιά καὶ ὄχι Ὁρθόδοξος, χρημάτισε, στὸ Αἰάκειο, ἀνώτατο διοικητικὸ στέλεχος³¹. Πέθανε νέος ἀκόμα, σὲ ἡλικία 39 ἐτῶν, καὶ ἡ χήρα του, ἡ περίφημη Λαιτίτσια (Letizia, τὸ γένος Ramolino), ἀνέθρεψε τὰ ὀκτὼ παιδιά της, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸν μελλοντικὸ Αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων.

Τὸ «Ναπολέων» πάντως, ποὺ θεωρεῖται βαπτιστικὸ ὄνομα ἰταλικῆς προέλευσης, ἦταν καὶ παραμένει ὄχι ἀπλῶς ἀσυνήθιστο ἀλλὰ καὶ ἐτυμολογίας ἀσαφοῦς. Οἱ ἐπικρατέστερες ἀπόψεις ἐντοπίζονται στὸ ὅτι εἶναι ὄνομα σύνθετο, ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς λέξεις «Νεάπολις»+«λέων» (= ὁ Λέων τῆς Νεαπόλεως), κάτι ὄχι καὶ τόσο πιθανό, δεδομένου ὅτι στὴ Νεάπολη τῆς Ἰταλίας δὲν εἶχε λιοντάρια, ἢ ἀπὸ τὶς ἐπίσης ἑλληνικὲς λέξεις «νάπος»+«λέων» (= ὁ Λέων τῆς Δασωμένης Κοιλιάδας)³².

Τὸ νὰ ἀναφερθῆ κανεὶς ἐδῶ στὴν Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ἄνδρος δὲν ἔχει νόημα. Ὅφειλε κανεὶς, πάντως, νὰ ἐπισημάνῃ ὅτι ὁ Ναπολέων εἶχε ἐμφάνιση χαρακτηριστικῶς ποντιακῆ: Μᾶλλον βραχὺς τὸ σῶμα ἀλλὰ μὲ κεφαλὴ εὐμεγέθη, εἶχε προβάλει ὡς προσωπικὸ του σύμβολο τὴ μέλισσα τῶν

²⁷ Αὐτόθι, σ. 23.

²⁸ Robert Colonna, *Histoire de la Corse*, σ. 213.

²⁹ Πάτρικ Λῆ Φέρμορ, *Μάνη*, σ. 158.

³⁰ Ὅπως π.χ. ὄλοι ὅσοι ἦταν στὴ βάρκα τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη, ὅταν αὐτὸς, τὸ 1822, ἔκαψε τὴ ναυαρχίδα τῆς ὀθωμανικῆς ἀρμάδας, ὀνομάστηκαν «Κανάρηδες».

³¹ Robert Colonna d'Istria, *Histoire de la Corse*, σ. 231.

³² <https://www.napoleon.org/histoire-des-2-empires/articles/prenom-napoleon/> (25 Ἰανουαρίου 2020). *Νάπος* ἢ *νάπη* = δασώδης κοιλάδα/δασῶδες φαράγγι. (Βλ. Ἀνέστη Κωνστα-ντινίδη, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμ. τρίτος [Ἀθήνα: «Ἀνέστης Κωνσταντινίδης», 1904], σ. 208, λήμμα «νάπη».)

Μουσσομελιρρύτων Κομνηνῶν³³ (πού κατέληξε νά γίνη σύμβολο τῆς Γαλλικῆς Αὐτοκρατορίας³⁴)· παράλληλα, ἀναζητοῦσε -ἀπεγνωσμένα μπορεῖ κανεῖς νά πῆ- «αὐτοκρατορικό θρόνο στημένο στήν Ἀνατολή». Σύμφωνα μέ ὅ,τι εἶναι γνωστό, τῆ χρήση καί ἐπίδειξη τοῦ ἐμβληματικοῦ πορφυροῦ/βαθυκόκκινου χρώματος τήν ἐπιφύλασσε στόν ἑαυτό του – κατὰ καί μετὰ τῆ στέψη του, ἐξυπακούεται³⁵· ἡ βιολέτα (ὁ *παρ' ἡμῖν* μενεξές) ὅμως ἐγίνε σύμβολο ὀπαδῶν του. Καί προκαλεῖ συγκίνηση τὸ ὅτι, μόλις μαθεύτηκε ὁ θάνατός του στήν Ἁγία Ἐλένη, κάτοικοι τῆς Λυών, πόλης πού αὐτός ἀγαποῦσε ιδιαίτερα, φορέσανε στό πέτο τους, σέ ἐνδειξη πένθους, βιολέτες μαῦρες, ταχύτατα καλλιεργημένες ἀπό ἕνα φαρμακοποιό³⁶.

Ἡ τύχη βέβαια, τόσο ἡ δική του ὅσο καί τοῦ γιουῦ του, Ναπολέοντος Β', καθὼς καί τοῦ ἀνιψιοῦ του, Ναπολέοντος Γ', ὑπῆρξε δυσμενῆς καί δυσαναλόγως ἀρνητικὴ σέ σχέση μέ τίς ικανότητες τοῦ πρώτου καί τοῦ τρίτου. (Ὁ δεῦτερος, ὁ Ἄετιδεύς, πέθανε, ὡς γνωστόν, τραγικῶς ἐνωρίς.)

Λέτε αὐτὸ νά ὀφείλεται στήν κατάρα τοῦ Ἀρχιεπίσκοπου στό Βοίτυλο;

RÉSUMÉ

Dimitri Michalopoulos, *Généalogie de Napoléon le Grand*

Selon la tradition toujours vivante dans la Morée, la famille Bonaparte était d'origine grecque. La preuve nous en est fournie par deux personnages qui connurent bien Napoléon I d'une part et le Magne de l'autre, à savoir Laure Junot, duchesse d'Abrantès (1784-1838), et Sir Patrick Leigh Fermor (1915-2011). Les deux sont pratiquement d'accord : Georges-Nicéphore, rejeton de David II, dernier empereur de Trébizonde, parvint à se mettre à l'abri dans la région montagneuse du Magne. Là il fut entouré du respect des autochtones, qui virent en lui leur chef contre les troupes du Padichah des Ottomans. En effet, Stéphane, son petit-fils, remporta une victoire éclatante sur les Turcs et pour cette raison changea son nom de Comnène à *Stéphanopo(u)llos*. À cause, toutefois, de l'envie dont faisaient preuve à l'égard des Stéphanopoli les autres familles puissantes du Magne, les descendants des empereurs de Trébizonde se virent obligés à émigrer et, en 1676, ils gagnèrent la Corse, qui était alors sous la domination génoise.

Les autorités de l'île reconnurent aussitôt l'origine impériale des

³³ Κ. Βάρζου, *Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν*, τόμ. Α', σ. 29.

³⁴ <https://www.domaine-apicole-chezelles.com/napoleon-les-abeilles-histoire-dor> (25 Ἰανουαρίου 2020).

³⁵ Αὐτόθι.

³⁶ Thierry Lentz, *Bonaparte n'est plus! Le monde apprend la mort de Napoléon, juillet-septembre 1821* (Παρίσι : Perrin, 2019), σσ.159-165.

Comnènes-Stéphanopoli et leur concédèrent le droit exclusif de porter les couleurs traditionnelles de leurs ancêtres, à savoir l'écarlate et le violet. Alors le noyau de la famille s'établit à Ajaccio et là ils changèrent de nouveau leur nom, cette fois en Buonaparte (>Bonaparte [en grec : *Kalomeros*]) - en souvenir de la « terre sacrée » de Grèce, d'où ils étaient émigrés. Voilà donc pourquoi Napoléon le Grand caressait le rêve impérial toute sa vie durant; et pourquoi la violette fut érigée en emblème de ses partisans français; et pourquoi l'abeille, insigne médiévale des Comnènes, fut le symbole de l'Empire napoléonien.